

VLOGA DRŽAVE PRI ZAGOTAVLJANJU NACIONALNIH INTERESOV

Povzetek: *Avtor v ospredje postavlja osnovne strukturne elemente kapitalistične države in preko njih pokaže na temeljne naloge in na strukturne omejitve delovanja javne oblasti. Znotraj teh omejitev se mora koncipirati tudi politika, ki jo izvaja javna oblast. V tem kontekstu si zastavlja avtor vprašanje, kako tematizirati nacionalni interes znotraj koncepta kapitalistične države. Osrednji cilj politike (in tudi sektor-skih politik), zatrjuje, je proizvodjanje in ohranjanje menjalne forme. S svojo politiko (politikami) mora javna oblast poskrbeti, da se zagotavljajo dolgoročni pogoji za preživetje določene skupnosti (nacije) v mejah svoje suverenosti, upoštevajoč globalne procese pretoka kapitala in delovne sile.*

Ključni pojmi: *kapitalistična država, blagovna forma, politične arene, nacionalni interes*

V politični zavesti Slovencev prevladuje prepričanje, da je obstoj nacionalnih interesov vezan na politične programe osamosvajanja in ustanovitev samostojne (nacionalne) države, ki so jih različni (nacionalno zavedni) akterji napisali ob prelomnih zgodovinskih trenutkih (o tem nas poučuje politična zgodovina) ali pa, ko enkrat politična skupnost (nacija) pride do svoje (nacionalne) države, do njihovega uveljavljanja in/ali njihovega branjenja (grožnje, konflikti, vojaški spopadi, vojne s sosednjimi političnimi skupnostmi). Na osnovi teh dveh osnovnih percepcij nacionalnih interesov se oblikujejo tudi v družboslovnih znanostih razlage, da je nacionalni interes pojem, ki je zavezan zgolj politično-programskemu in/ali zgodovinskemu, in da se ga da ustrezno razumeti zgolj v tem politično-zgodovinskem ali programskem kontekstu. V prepričanju, da je mogoče preiti spominsko-aktualističen pristop pri razumevanju nacionalnih interesov, bomo v pričujočem tekstu - v navezavi na Offejevo razumevanje kapitalistične države in Kitscheltovo zastavitvijo političnih aren - uvedli v dosedanje razpravljanje in razmišljanje nekaj "novih" teoretsko-konceptualnih izhodišč.

Ker (nacionalna) država, ko se enkrat vzpostavi, vsebinsko (v svojih politikah) ni odvezana od zahtev določenega načina produkcije, se bomo v nadaljevanju omejili na tisti tip države, ki "ustreza" produkciji in reprodukciji kapitalističnega načina proizvodnje, ki smo ga v Sloveniji začeli ponovno vzpostavljati v devetdesetih letih, torej, naša pozornost bo usmerjena na kapitalistično državo. Pri tem se

* Dr. Andrej Lukšič, docent na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

bomo po eni strani odpovedali zgodovinsko-empiričnemu in komparativnemu pristopu, po drugi pa vztrajali na teoretsko-konceptualni ravni. To pomeni, da nas ne bodo zanimali konkretni institucionalni dizajni posameznih kapitalističnih držav ali njihova medsebojna primerjava, temveč strukturne dimenzije, ki so jim skupne in izhajajo iz strukturnih potreb kapitalističnega produkcijskega načina in stopnje razvoja demokracije. S tem teoretsko poglobljamo prevladujoče politološko akademsko razumevanje države, prav tako pa splošno uveljavljen pogled na nacionalne interese postavljamo v nove miselne okvire.

V Sloveniji se premisleki o nacionalnih interesih ne usmerjajo več na vprašanje ustanavljanja (nacionalne) države, ker se je ta del (nacionalnega) programa pred več kot desetimi leti že izpolnil. Ob premišljanju o pridružitvi Slovenije Evropski uniji pa vprašanje nacionalne države postaja ponovno aktualno predvsem v dimenziji njene suverenosti. V zadnjem letu stopajo v ospredje javnega premisleka predvsem vprašanja, ki so vezana na zagotavljanje pogojev, potrebnih za ohranjanje nacije kot politične skupnosti in seveda kakšno vlog ima pri tem (nacionalna) država s svojimi politikami. Ko danes v Sloveniji govorimo o nacionalnih interesih, torej ne moremo mimo vprašanja o (nacionalni) državi in njenih politikah, preko katerih se ali pa se ne vzpostavlja klima in pogoji za udejanjanje tudi interesov nacije kot celote.

Za začetek naj postavimo nekaj usmerjajočih vprašanj, ki tudi uokvirjajo naš premisek, in na katere bomo skozi tekst posredno ali neposredno odgovorjali.

1. Ali je mogoče pri politični skupnosti (naciji), ne glede na njeno notranjo (razredno) razklanost in razzslojenost, ugotoviti nekaj, kar bi ji bilo skupno, ali rečeno ožje, kar bi bil(i) njen(i) interes(i)?
2. Ali je mogoče kljub različnim strukturnim pozicijam v produkcijskem procesu in zato artikuliranim nasprotujočim interesom, tematizirati nekaj, kar to nasprotje sicer producira in ohranja, hkrati pa povezuje? In če kaj takega obstaja, kakšno vlogo ima potemtakem pri tem kapitalistična država oz. njene politične arene?
3. Ali je mogoče politike, ki jih izvaja javna oblast v kapitalistični državi, presojati tudi skozi prizmo nacionalnih interesov?
4. Ali so morda politike javne oblasti, kljub drugačnemu videzu, vendarle vsebinsko določene in s tem omejebane s strukturnimi zahtevami načina produkcije in reprodukcije družbe?
5. Ali ni morda tisto, kar bi neki politični skupnosti (naciji) omogočilo, da si odpre dolgoročne možnosti lastnega razvoja v okvirih kapitalističnega načina produkcije, stvar kolektivne odločitve (ali pristajanje nanjo), torej odvisno od političnega "konsenza" glavnih gospodarskih, finančnih, političnih, javnih, intelektualnih in drugih akterjev (oz. natančneje razmerja moči med njimi)?
6. Ali ne gre pri tem za presojo in odločitve na strateški ravni, ki dolgoročno opredeljuje možnosti (družbenega) razvoja tudi kasnejšim generacijam določene nacije?

Razumevanje javne oblasti oz. države

V tistih razumevanjih (nacionalne) države, ki postavljajo državo v kontekst kapitalističnega načina produkcije - in države torej ne razumejo kot "sui generis" državni aparat -, lahko zasledimo instrumentalistično razmerje med državnim aparatom in vladajočim razredom (kapitalistov), ¹[AL1]ali pa - prav tako instrumentalistično - razmerje državnega aparata in menedžmenta velikih podjetij (monopolisti). Obe prepričanji sta globoko vsidrani tudi v slovensko javno zavest, zato jih tu tudi izpostavljam, sta pa obe teoretsko utemeljeni v Leninovem razumevanju države². Instrumentalističnemu razumevanju države postavljamo nasproti Offejevo tezo, da je država tu zato, da "ščiti in sankcionira institucije in družbene odnose, ki so spet institucionalna možnost za razredno vladavino kapitala" (Offe, 1985: 59) in ne zato, da sklepa neke posebne zveze z (vladajočim) razredom, ali da bi nek poseben partikularni interes favorizirano udejanjala, temveč da "brani skupne interese vseh članov kapitalistične razredne družbe" (Offe, 1985: 59).

Iz Offejeve zastavitve sledi, da je država institut, s pomočjo katerega se ohranja kapitalistični način produkcije in tudi, da obstajajo neki skupni interesi vseh članov kapitalistične razredne družbe (tj. politične skupnosti oz. nacije), ki jih je država dolžna zaščititi in braniti.

Kako Offe konceptualno utemelji te "skupne interese vseh članov kapitalistične razredne družbe" oz. skupne interese politične skupnosti (nacije)?

Strukturni elementi (kapitalistične) države

Offe opredeljuje (kapitalistično) državo kot institucionalno obliko javne oblasti, ki je v povsem določenem razmerju do materialne produkcije in je po tem razmerju bistveno določena³. Da bi razumeli to določenost, bomo v nadaljevanju na kratko orisali štiri osnovne strukturne elemente (privatizacija produkcije, akumulacija, davčna odvisnost, demokratično legitimiranje), ki so za razumevanje koncepta (kapitalistične) države oz. kapitalističnega tipa javne oblasti ključnega pomena.

Produkcija je v kapitalistični družbi zasebna stvar. Zasebna lastnina je tako lastnina delovne sile kot lastnina kapitala in o njeni uporabi, kolikor je produktivno uporabljena, javna oblast ne more sprejemati političnih odločitev. Zato v principu javna oblast ne more organizirati materialne produkcije po svojih političnih merilih. Toda to še ne pomeni, da država ne more biti lastnik določenega deleža kapitalskih skladov ali proizvodjalnih sredstev ipd. Ključni vprašanji v tem kontekstu sta dve: ali je javna lastnina produkcijskih sredstev uporabljena lahko tudi drugače, kot bi jo koristil zasebni kapital (maksimiranje profit), in če je odgovor pritrdilen, je treba ugotoviti, ali s takšno uporabo morda vendarle ne sledi kakšnim dru-

¹ To pomeni, da je državni aparat "orodje" vladajočega razreda, ki ga ta uporablja tako, da zadovoljuje skupne interese le pripadnikov kapitalističnega razreda.

² Več o tem glej v Lenin (1972): *Država in revolucija*, CZ, Ljubljana

³ Več o tem glej v Offe (1984): *Contradiction of the Welfare State*, London, Melbourne

gim ciljem, kot jim sicer sledi zasebni kapital. Javna oblast lahko s produkcijskimi sredstvi v svoji lasti proizvaja poceni dobrine (elektrika, transport, telekomunikacije itd.), ki so za zasebni produkcijski proces pomembna olajševalna investicijska in/ali produkcijska okoliščina. Torej, tudi če je del lastnine v rokah javne oblasti, in če se ne uporablja na isti način in za iste cilje kot zasebna lastnina, ugotavlja Offe, mora biti v "službi" zasebnega produkcijskega procesa.

A priori odklonilno stališče do javne lastnine pomeni, da se s tem seveda javni oblasti odvzamejo možnosti, ki ji sicer javno lastništvo daje, namreč da aktivno posega v oblikovanje ugodnejših produkcijskih okoliščin.

V kontekstu naše teme se vendarle zdi, da je treba premisliti, kaj naj (p)ostane v javni lasti za vzpostavljanje, ohranitev in dvigovanje kakovosti olajševalnih produkcijskih okoliščin, da bo domač zasebni kapital laže ostal, tuj pa laže prišel v Slovenijo. Če ocenimo, da je mogoče ustrežnejše pogoje za investicijski kapital dosegati na kakšen drug učinkovitejši in lažji način, je smiselno javno lastnino seveda privatizirati, sicer pa ne. V to presojanje bi bilo treba vključiti reprezentante vseh pomembnejših struktur politične skupnosti (nacija) in s tem preskrbeli najširšo možno legitimnost za sprejeto odločitev, saj gre za dolgoročno strateško odločitev.

V pogojih, kjer je državna oblast "odmaknjena" od produkcije, hkrati pa odvisna od njene akumulacijske uspešnosti, so vsakokratni nosilci javne oblasti, katerih najsplošnejši interes je ostati na oblasti in jo čim dlje kontinuirano izvajati, zavezani, da vzpostavljajo takšna politična razmerja, ki bodo ugodna za zasebni akumulacijski proces, zato da bi lahko zadovoljili svoj interes. Povedano drugače, nosilci javne oblasti so "strukturno prisiljeni" upoštevati imperativ "ugodnega gospodarskega razvoja" kot najvišji imperativ svoje politike. Zato ni naključje, da so nekateri akterji bolj, drugi pa manj vključeni v procese sprejemanja politik, programov, odločitev itd., drugi pa povsem izključeni. Javna oblast izvaja med njimi selekcijo na osnovi ocene o tem, kateri akterji so "koristnejši" pri vzpostavljanju pogojev akumulacijskega procesa. Tisti, ki niso pripoznani v tem smislu kot "koristni", pri tem ko zastopajo in uveljavljajo svoje parcialne interese in poglede, so sistemsko izključeni iz tega procesa. Do izključevanja in nevtralizacije pa prihaja tudi še na druge načine. Od uspešnosti ugodnega gospodarskega razvoja je namreč odvisna usoda zadovoljevanja še vseh ostalih družbenih potreb, ki so prav tako v domeni javne oblasti.

Glede na to dejstvo, lahko ugotovimo, da je v interesu neke politične skupnosti kot celote (nacije) prav gotovo tudi to, da je akumulacijski proces čim uspešnejši, ker je od tega odvisno njeno vsesplošno blagostanje (ob predpostavki družbeno sprejemljive distribucije). Ob tem pa je treba opozoriti še na neko dimenzijo, ki se v klasičnem razumevanju nacionalnega interesa povsem izgublja, je pa vezana na gospodarski razvoj. V splošno zavest vse bolj prodira spoznanje, da "ugodni gospodarski razvoj" ni limitiran le z ekonomskimi parametri, temveč je treba pri investiranju upoštevati tudi meje, ki jih postavljajo okolje in narava ter zdravje človeka. V tem smislu je vsaj ohranjanje naravne dediščine ter naravnih in okoljskih kvalitet bivanja mogoče uvrstiti prav tako v sklop temeljnih interesov neke politične skupnosti. Javna oblast mora zato, ko v svojih politikah sledi imperativ gospo-

darskega razvoja, poskrbeti, da se trajnostno ohranja narava in zdravo okolje za (vse) sedaj živeče državljane in tudi za njihove potomce.

Javna oblast, kot smo ugotovili zgoraj, je torej posredno odvisna od obsega zasebne akumulacije. Posredno pomeni, da javna oblast pride do deleža pri akumulaciji prek davčnega sistema, velikost le-tega pa je odvisna od obsega zasebne akumulacije. S tako zbranimi sredstvi se javna oblast ohranja na pozicijah oblasti. Toda vsi nosilci javne oblasti v kapitalistični državi niso v enakem položaju. Svojo moč mora posamezni nosilec demonstrirati tudi prek razpolaganja z javnimi sredstvi. Če bi se zgodilo, da bi ostal brez njih ali le z znatno manjšim deležem, se najverjetneje ne bi mogel več ohraniti na svoji poziciji moči. To pomeni, da so nosilci javne oblasti in njihova moč pogojeni tudi z deležem, ki ga dobijo od akumulacije oz. od državnega proračuna. Te deleže za posamezne politične arene določa vlada v skladu s svojo politikom, ki je (koalicijsko) dogovorjena med strankarskimi partnerji.

Ne da bi presojeali obstoječi davčni sistem v Sloveniji in ocenjevali (ne)učinkovitost ter (ne)uspešnost njegovega delovanja, lahko ugotovimo, da je od njega odvisna količina zbranega denarja, s katero javna oblast razpolaga pri izvajanju politik v posameznih političnih arenah.

Tu naj omenimo, da ni le v interesu javne oblasti, temveč tudi vseh državljanov, da je davčni sistem, s pomočjo katerega se zbirajo finančna sredstva za financiranje dejavnosti v posameznih političnih arenah, učinkovit in uspešen tudi v primerih, ko gre za občutljivo vprašanje reguliranja velikih neobdavčenih odливov sredstev izven meja (nacionalne) države (npr. profiti multinacionalk, tujih bank itd.).

Kapitalistični državi sodi tudi atribut demokratičnega legitimiranja. V parlamentarno demokratičnem sistemu vladanja se lahko polasti oblasti le tista politična skupina ali stranka, če na splošnih volitvah dobi večinsko podporo volivcev. Ta konstrukcija političnega prostora, kjer je reševanje konfliktov in izvajanje vladne oblasti povezano z mehanizmi predstavnškega oblikovanja volje, ni naključna. Po eni strani omogoča, da je "gospodarsko ozračje svobode in zasebnosti" z ustavnim zavarovanjem izločeno iz političnega prostora, po drugi strani pa naj bi prav to ustavno zavarovanje sočasno državi preprečevalo morebitno poseganje v področje zasebne svobode. Takšna konstrukcija legitimacijskega koncepta s prosojno tančico prekriva neko preprosto dejstvo, namreč "materialno" pogojenost kapitalistične države. Ker je državna oblast odvisna od izida na splošnih volitvah, izginja izpred oči, da so "materialni viri, ki šele dopuščajo izvajanje državne oblasti, odvisni od prihodka, ki izvira iz akumulacijskega procesa", in še, da je "uporaba teh virov le toliko določena s preferencami volilnega telesa, kolikor se ti skladatajo s predpostavkami nadaljnje akumulacije" (Offe, 1985: 61). Politična moč javne oblasti je v kapitalistični državi torej dvojno določena: njeno institucionalno obliko določajo pravila demokratično-predstavnške oblike vladanja, njena vsebina pa je determinirana s potrebami akumulacijskega procesa.

Čeprav je javna oblast sistemsko omejena s pravili demokratično-predstavnške oblike vladanja, pa kljub temu ne bi bilo napak razmišljati o tem, kako zagotoviti čim širšo možno podporo politikam, programom, zakonom, načrtom, odločitvam itd., ki so po presoji ključnih gospodarskih, finančnih, javnih, političnih, kul-

turnih ipd. akterjev strateškega in odločilnega pomena za zagotavljanje pogojev ohranjanja in razvoja politične skupnosti (npr. identitete nacije) in si za to oblikovati ustrezen, bolj demokratičen komunikacijski in odločevalni sistem (različna stopnja participacije "javnosti" v posameznih političnih arenah), kakor ga, v tem trenutku le za področje naravo- in okoljevarstva, uvaja Aarhuška konvencija, ki sicer parlamentarno demokratičnemu konceptu ohranja hegemonsko pozicijo pri oblikovanju političnega sistema, torej ga le dopolnjuje in ne konkurira z namenom, da ga zamenja.

Novo razumevanje (nacionalne) politike

Nosilci javne oblasti morajo za uspešno izvajanje oblasti nenehno iskati v svojih politikah, načrtih ipd. in tudi v ravnanjih sozvočje med zgoraj opisanimi strukturnimi določili kapitalistične države, ki pomenijo tudi robne pogoje, za katere velja, da jih mora javna oblast spoštovati kot svoje notranje meje in nenehno skrbeti za njihovo reproduciranje in ohranjanje.

Politika je zato v kapitalistični državi razumljena kot "dinamični aspekt državne strukture" (Offe, 1985: 61) in ne, kot je razširjeno prepričanje, stvar samovolje oblastnikov ali rezultat kompromisov tistih, ki so se znašli pri koritu. V tej perspektivi politika (p)ostaja umetnost iskanja sozvočja in ne interesno mešetarjenje, kljub temu, da se včasih vendarle ne da izogniti takšnemu občutku.

Najsplošnejša strategija, ki stoji v ozadju dinamičnega usklajevanja, meri na privravljanje takšnih možnosti, da bo lahko vsak državljan (pripadnik nacije) vključen v menjalne odnose, ne glede na to, ali ponuja svojo zmožnost za delo ali kapital in delovna sredstva.

Javni oblasti, dokler lahko vsak lastnik vrednosti vnaša svojo lastnino v menjalne odnose, ni treba posegati v zasebni alokacijski proces; država dobi prek davčnega sistema dovolj materialnih virov, stalno se ohranja akumulacijski proces (ki je rezultat ekvivalentne menjave med lastniki kapitala in delovno silo) in potem politični eliti tudi ni problem dobiti soglasja zase in za svojo politiko na naslednjih volitvah. (Nacionalna) država je s tem stabilna, ekonomsko uspešna in demokratična.

Ko pa ne prihaja več do vključevanja posameznih enot vrednosti v menjalne odnose, se lahko postavi pod vprašaj ne le posamezne politike, aktualno javno oblast, temveč lahko tudi samo strukturo kapitalistične države. V takih trenutkih se izkaže, da je najosnovnejši interes "najmočnejših" akterjev v (nacionalni) državi, da se ohranja način produkcije, četudi na račun demokracije in politične svobode.

Blagovna forma, pravi Offe, je zato "splošna točka ravnotežja" kapitalistične države, pa tudi splošna točka ravnotežja akumulacije. To ravnotežje se ohranja, če so menjalni odnosi trajni, ti pa so takšni, dokler se izpolnjuje pričakovanje o dobičkonosnosti produkcije. Ko tega pričakovanja ni več, se menjani odnosi ukinjajo in akumulacijski proces trpi, posredno pa tudi državni proračun in s tem javna oblast.

Blagovna forma je zato vezni člen med političnim in ekonomskim podsistemom. In od univerzalizacije blagovne forme je odvisna stabilnost podsistemov in sistema kot celote. Zato je najsplošnejši referenčni okvir za analizo posameznih

strategij javne oblasti in njenih politik in protislovij, ki izvirajo iz strukture in funkcije kapitalistične države, prav vzpostavljanje in univerzalizacija blagovne forme.

Nacionalni interes pomeni torej tudi zahtevo po vzpostavljanju in ohranjanju pogojev, potrebnih za vzpostavljanje in ohranjanje menjalnih odnosov med lastniški delovne sile in kapitala, kljubujoč nasprotnemu procesu njihovega nenehnega izpadanja iz teh odnosov in tudi iz blagovne forme. Država oz. javna oblast mora pri svojih politikah imeti vgrajeno strateško vodilo po vzpostavljanju možnosti in izvajanju takšnih ukrepov, da bodo vsi pravni subjekti lahko vključili svojo lastnino v menjalne odnose. Kakršno koli odstopanje od te temeljne usmeritve pomeni, da bo slej kot prej prišlo na dnevni red tudi vprašanje uresničevanja nacionalnega interesa. Če povemo drugače: v interesu vseh državljanov oz. pripadnikov določene nacije so takšne politike države, ki omogočajo ohranjanje menjalnih odnosov med delovno silo in kapitalom, kljub tendenci njenega nenehnega prekinjanja.

S takšno strateško usmeritvijo kapitalistična država ne udejanja posebne zaščite določenega razrednega interesa, sankcioniran je le splošen interes vseh razredov na podlagi kapitalističnih menjalnih odnosov. Posebno ugodni učinki za določene kapitalske skupine ali delovnega razreda so tako prej spremljevalni učinek določene politike kot njen eksplicitni cilj.

Politične arene

Offejeva ugotovitev, da je blagovna forma vezni člen med političnim in ekonomskim podsistemom, in da je od univerzalizacije blagovne forme odvisna stabilnost podsistemov in sistema kot celote, nas napotuje na Kitscheltov premislek o političnih arenah, skozi katere se kapitalistična družba producira in reproducira.

Politike, ki jih izvaja javna oblast, se vsebinsko nanašajo na "funkcijske probleme družbene reprodukcije" (Kitschelt, 1980: 13), ki se v kapitalistični družbi obravnavajo politično. Te politike se izvajajo skozi politične arene in morajo v sebi razcepljeni in protislovni kapitalistični družbi odigrati sistemsko in socialno integracijsko vlogo⁴. Pri tem so javni oblasti dani trije možni načini: integracijo lahko izvaja z represijo, ideologijo in ekonomijo. Te ugotovitve Kitschelt zato metodološko upravičeno postavi v temelje svoje teorije političnih aren⁵.

Sam koncept političnih aren pa Kitschelt (1980: 13) utemlji na ideji o medsebojni povezanosti policies ("razredi funkcijskih problemov družbene reprodukcije") in politics ("institucionalne forme politik in političnih procesov"), ki ni naključna⁶, saj se "določena politična področja sistematično spreminjajo z

⁴ Prav zato Kitschelt ne more političnega v kapitalistični družbi razumeti drugače kot "zgoščeno raven manifestiranja družbenih protislovij" (Poulantzas, 1968: 44).

⁵ Če Lowiju, kot trdi Kitschelt, uspe zaznavati politike (policies) le po akterjih, metodološko ne more razlikovati med objektivno in subjektivno umestitvijo neke politike (policy) v politično areno. Zato Kitschelt v svojo teorijo političnih aren vpelje poleg akterjev še "objektivne problematike sistemske in socialne integracije" (Kitschelt, 1980: 16), na katero se nanašajo posamezna politična področja.

⁶ Najzanimivejši problem teorije političnih aren, pravi Kitschelt, je ravno v povezovanju funkcij politike s formami njene institucionalizacije ter tipi akterjev in delovanj v političnih arenah.

določenimi strukturnimi in procesnimi značilnostmi” (Kitschelt, 1980: 15), in tudi ne, gledano skozi čas, nespreninjajoča⁷.

Kako Kitschelt opredeli politične arene? S pojmom politična arena razume “tisti prostor političnega delovanja, (1) v katerem se politično tematizirajo določeni razredi družbenih problemov” in “ (2) ki kaže določene strukturne značilnosti” in tudi “(3) ‘constraints’ procesa formuliranja problemov, procesa odločanja in procesa implementacije” (Kitschelt, 1980: 18).

Ker, kot rečeno, Kitschelt opredeljuje politične arene na osnovi lociranja razredov funkcijskih problemov kapitalističnega sistema, ki se obravnavajo politično in na osnovi opredelitve politike, ki sistemsko- in socialno-integracijske probleme organizira s pomočjo represije, ideologije in ekonomije, se mu oblikuje tipologija s sedmimi političnimi arenami.

S pomočjo represivne funkcije države prva arena določa pravice in dolžnosti abstraktnih objektov menjave in s tem ureja odnose med agenti. Ureditev meščanske družbe, še posebno pa njeno družbeno sintezo, jamčijo sredstva državne organizacije oz. ureditev se jamči z menjavo in s pomočjo monopola oblasti kot sankcijskega sredstva. Preko njih se uveljavljajo družbena pravila igre proti sredobežnim težnjam menjalne družbe, ki je utemeljena na medsebojni konkurenci. Druga arena prav tako znotraj represivne funkcije pokriva reguliranje menjalnih odnosov v ožjem smislu, kar pomeni, da samodestruktivne težnje (vsebuje jih sama forma meščanskega podružbljanja (npr. prehod od konkurence na monopol, nelojalna konkurenca, skratka politika ekonomske ureditve) omejuje z reguliranjem in definiranjem menjalnih odnosov.

Kitschelt poudarja, da se je ta funkcija politične ureditve politično izoblikovala, in sicer ne takoj ob nastanku kapitalistične družbe, temveč šele na določeni stopnji meščanskega podružbljanja. To pa še toliko bolj velja za ideološko in ekonomsko funkcijo države.

V tretjo areno sodijo tiste metode socialne integracije, ki jih izvajajo “ideološki aparati države” (Althusser, 2000: 55), med katere sodijo množični mediji, kultura, religija in tudi druge vrste socializatorjev. Četrta arena, ki skrbi za politično legitimnost in ideološko integracijo, sovpada s “socialnimi stroški proizvodnje” (Kitschelt, 1980: 19). Politika te arene je usmerjena na socialne skupine, ki so sicer za kapitalistično proizvodnjo brez vrednosti (ostajajo zunaj produkcijskih razmerij), je pa izvajanje takšne ekonomske neproduktivne naloge s strani države nujna zaradi socialne integracije družbenega sistema.

⁷ Ta dimenzija časa poleg vprašanja notranje transformacije odpira še eno nadvse pomembno vprašanje, ki se ga tudi Kitschelt loteva v perspektivi časovne veljavnosti njegove teorije političnih aren. Gre za vprašanje krize, ki spodkopava sistem sam kot celoto, na katerega pa lahko teorija političnih aren odgovori le delno. Lahko pokaže le na pojave, ki paralizirajo vladajoče politike in ničesar več. Ko se spremeni referenčni okvir, se spremeni tudi teorija političnih aren. S tem se mora tudi ideja o razmerju med policy in politics, ki predstavlja izhodiščno tezo njegove teorije političnih aren, vsakokrat znova zgodovinsko adaptirati na nove genetično-strukturne konfiguracije. To pomeni, da teorija političnih aren velja le v pogojih politične normalnosti, potem pa se, ko začne interesna dinamika pretresati politične procese in sistem, ki jih po svoji naravi presega, pojavijo novi referenčni pogoji in je teorijo političnih aren treba ustrezno dopolniti.

Peta arena se usmerja na vzpostavljanje in ohranjanje pogojev tržne sposobnosti kapitala v ekonomsko reprodukcijskem procesu (socialno investiranje, strukturalna in infrastrukturna politika). Sem sodijo tiste splošne in posebne proizvodne prededajavnosti, ki se ne proizvajajo kapitalistično, temveč se organizirajo politično.

Šesta arena pa pokriva produkcijo in reprodukcijo delovne sile kot blaga, predvsem kolektivno konsumpcijo delavcev (npr. zdravstveni sistem), socialno varnost, stroške za (re-)kvalifikacijo delovne sile ipd.

Omenjenih šest političnih aren politično penetrirajo reprodukcijske probleme na zunajpolitičnih družbenih področjih, sedma, integralna politična arena, pa politično tematizira razmerje med politiko in ekonomijo. To razmerje se regulira po eni strani s tokom virov na državnem področju (VII.arena) in po drugi strani z učinki vzratnega toka virov (državne dejavnosti) na ekonomski sistem. V tej sedmi areni se torej odloča o toku "abstraktnih vrednosti" (prihodkov) skozi politični sistem (makroekonomska politika, fiskalna politika), v ostalih šestih pa se akterji ukvarjajo z proizvajanjem uporabnih vrednosti različne kakovosti, ki so pogoj 'nepolitičnega' proizvodnega razmerja, utemeljenega "na izračunu menjalne vrednosti" (Kitschelt, 1980: 20). Sedma arena tako s politiko virov ohranja ekonomsko ravnotežje in izvaja funkcijo funkcije političnega toliko, kolikor je to ravnotežje oz. rast pogoj (1) za mobiliziranje njenih lastnih virov (kot so davki, krediti) in tudi (2) za zavarovanje svojih organizacijskih sredstev. Zato se mora ekonomsko ravnotežje nenehno usklajevati s pomočjo toka političnih virov v vsaki izmed šestih aren. Za ta usklajeni tok pa skrbi proračunska in makroekonomska politika. Kapitalistična politika tako reprodukcijske probleme namensko zaznava na abstrakten način, in sicer prek tematiziranja internih nevarnosti in ogrožanj sredstev politične organizacije. Njena abstraktnost pa se v sedmi areni še bolj pokaže, kjer pogoji "političnega inventarja politiko zavezujejo" (Kitschelt, 1980: 20), da jamči kapitalistično podružbljanje.

Omenjena tipologija političnih aren je analitično bolj produktivna od Lowijeve⁸ in anglosaksonskih šol, ker omogoča odkrivanje enoznačnih "organizacijskih in procesnih vzorcev ukvarjanja s politiko v posameznih arenah"⁹ (Kitschelt, 1980: 15), in ker po drugi strani omogoča spoznanje o časovni omejitvi svoje lastne veljavnosti na tisto obdobje razvoja¹⁰ in za tiste družbene sisteme, za katere je značilno, da so se "kapitalistični tržni mehanizmi čedalje bolj podpirali, dopolnjevali in nadoomeščali z oblikami politične organizacije" (Kitschelt, 1980: 16).

⁸ V nasprotju od Kitscheltovega koncepta političnih aren, Lowi izhaja iz instrumentalnega pojma politike. Ta pristop dopušča, da se politične arene teoretsko ne umesti v (kapitalistično) družbo. Zato ne more tematizirati dejavnosti, ki jih "policijs" opravljajo za družbeni sistem, politične arene pa "specificira le z vidika sistemov razdeljevanja poljubnih resursov". Po drugi strani pa ne more povedati niti tega, katere politične materije se organizirajo v katerih arenah.

⁹ Kitschelt opozarja, da politične strukture in funkcije Lowi uvaja prek kontingence zgodovinske odločanja. Takšna v politiko (policy) osredotočena teorija ("policy determines politics") pa ni sposobna odgovoriti na vprašanje, zakaj se prav takšni tipi zgodovinske odločanja sistematično spreminjajo med določenimi političnimi področji.

¹⁰ Gre za časovno obdobje, v katerem ne moremo več govoriti o praktični teži liberalnokapitalističnega koncepta razumevanja političnega polja.

V nadaljevanju želimo na primeru dveh politik pokazati na to, kako je mogoče politike v posameznih arenah presoјati po strukturno utemeljenih strateških usmeritvah, ki je istočasno, glede na Offejevo in Kitscheltovo teorijo kapitalistične države in njenih političnih aren, tudi presoја o tem, ali politika javne oblasti brani skupne interese vseh članov kapitalistične razredne družbe.

Primer: izobraževalna in raziskovalna politika

Gledano s strateškega stališča, izobraževalna politika države nima za svoj primarni cilj, da kvalificira delovno silo za določene industrije in druge inštitucije kapitalistične družbe, kar bi v kontekstu Offejeve in Kitscheltove teorije kapitalistične države in teorije političnih aren pomenilo, da javna oblast s svojo politiko favorizira natančno določen interes in ne deluje v interesu vseh članov politične skupnosti. Zato mora biti izobraževalna politika usmerjena v to, da vzpostavlja maksimum menjalnih opcij za delovno silo in kapital, da bi bila kar največja verjetnost za njuno srečanje v kapitalističnem (re-)produkcijem procesu.

Prav tako ni strateško poslanstvo državne raziskovalne in razvojne politike v tem, da služi neposredno industriji (kot je razširjeno prepričanje tudi v Sloveniji), temveč je njen strateški namen ščititi gospodarski sistem proti tuji konkurenci, pospeševati ekonomsko rast, izboljševati konkurenčno pozicijo v tujini itd. - torej ustvarjati in ohranjati možnosti, v katerih bo mogoče nadaljevati proces menjave, ki je osnova celotnega blagostanja neke politične skupnosti (nacije).

Tako kot v teh dveh primerih, lahko tudi vse ostale politike v političnih arenah presoјamo skozi njihovo strateško usmeritev, torej skozi usmeritev v vzpostavljanje pogojev za univerzalizacijo blagovne forme in ohranjanja menjalnih odnosov znotraj določene politične skupnosti (nacije). Če politike niso naravnane k temu, jih je treba z vidika interesa politične skupnosti (nacionalnega interesa) podvreči kritiki in jih ustrezno modificirati.

Zaključek

Nacionalni interes v kapitalistični družbi je mogoče tematizirati predvsem kot vzpostavljanje pogojev za ohranjanje menjalnih odnosov in univerzalizacije blagovne forme s pomočjo harmoniziranja politik javne oblasti, ne da bi se pri tem narušil vzpostavljen kapitalistični način produkcije.

Takoj ko se javno oceni, da politike javne oblasti v posameznih političnih arenah ne zasledujejo strateških usmeritev ali celo v osnovi načenjajo substanco možnosti za življenje tudi bodočim generacijam, se javni oblasti upravičeno oporeka legitimnost v imenu skupnih interesov politične skupnosti oz. v imenu nacionalnega interesa. Tovrstno oporekanje in preizpraševanje legitimnosti politik javne oblasti (policies) pa, kot rečeno, ostaja znotraj okvirov politike (politics) in ne problematizira samega kapitalističnega načina produkcije.

Na osnovi povedanega lahko zaključimo z ugotovitvijo, da je v Offejevi in Kitscheltovi perspektivi nacionalni interes opredeljen kot skupni interes politične skupnosti na kapitalistični stopnji produkcijskega načina.

LITERATURA in VIRI

- Althusser, Louis (2000): Izbrani spisi, Založba cf, Rdeča zbirka, Ljubljana
Beck, Ulrich (2001): Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno, Krtina, Ljubljana
Habermas, Jurgen (1989): Strukturne spremembe javnosti, Studia humanitatis, ŠKUC in FF, Ljubljana
Kitschelt, Herbert (1980): Kernenergiepolitik, Arena eines gesellschaftlichen Konflikts, Campus Verlag, Frankfurt/Main, New York
Lenin, V.I. (1972): Država in revolucija, CZ, Ljubljana
Lukšič, Andrej (1999): Rizične tehnologije: Izziv demokraciji, ČKZ, št. 193, Ljubljana
Offe, Claus (1984): Contradiction of the Welfare State, London, Melbourne
Offe, Claus (1985): Družbena moč in politična oblast, DE, Ljubljana
Offe, Claus (1987): Nova družbena gibanja: izziv mejam institucionalne politike, DE, Ljubljana
Poulantzas, N. (1968): Politische Macht und gesellschaftliche Klassen, Frankfurt